

اللّٰهُمَّ
أَنْزِلْهُ عَلَيْنَا
رَحْمَةً

دانشنامه امام رضا^ع مجموعه‌ای مرجع، سامانمند، جامع و بدیع از مدخل‌ها و مقاله‌ها به شیوه الفبایی در موضوع معارف رضوی، اصحاب، اماکن و آثار رضوی که افزون بر اتقان علمی، ساختاری و فنی دارای استنادها و ارجاع‌های پرشماری است که برای مخاطبان با تحصیلات عالی حوزوی و دانشگاهی نگاشته می‌شود.

دانش بناء المعرفة

احمد بن موسى بن سعد - ایوب بن یقطین

مدیر علمی: یعقوبعلی برجی
ناظرات: جامعه المصطفی علیہ السلام العالمة

۱۱۹

معاونت پژوهش

عنوان و نام پدیدآور:

دانشنامه امام رضا^ع/ مدیر علمی یعقوبعلی بر جی؛ نظارت جامعه المصطفی^عالعالمیة؛ [برای] جامعه المصطفی^عالعالمیة، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بنیاد بین المللی فرهنگی هنری امام رضا.

قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی^ع، ۱۳۹۶ -

ج ۲۲ س ۲۹

دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۱۸-۴۴؛ ج ۲۰-۴۴-۲۱۸-۶۰۰-۴۲۹-

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۱۸-۶۰۰-۴۲۹-

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

مندرجات: ج ۱. آب - احمد بن موسی^ع. - ج ۲. احمد بن موسی بن سعد - ایوب بن یقطین. -

موضع: علی بن موسی^ع، امام هشتم، ۱۵۳ - ۲۰۳ ق. - دایرة المعارفها

موضع: علی بن موسی^ع، امام هشتم، ۱۵۳ - ۲۰۳ ق. - اصحاب

موضع: Ali ibn Musa, Imam VIII -- Ashab

بر جی، یعقوب، - ۱۳۳۷

شناسه افزوده: جامعه المصطفی^عالعالمیة. مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی^ع

Almustafa International University Almustafa International Translation and

Publication center

بنیاد بین المللی فرهنگی هنری امام رضا^ع

رد پندی کنگره: BP ۴۷/۳۵/۵۲ ۱۳۹۶

رد پندی دیویسی: ۹۷۸/۹۵۷۰۳

شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۳۴۳۲۲

دانشنامه امام رضا^ع ■ جلد دوم

مدیر علمی: یعقوبعلی بر جی

نظارت: جامعه المصطفی^عالعالمیة

چاپ اول: ۱۳۹۶ ش / ۱۴۳۸ ق

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی^ع

چاپ: زلال کوثر

قیمت: ۱۲۰.۰۰۰ ریال

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

مرکز پخش: قم، چهارراه شهداء، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸.

تلفکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۶۱۳۴

خامنه‌ای دام‌ظله‌العالی، اساس کار وجود مقدس آن امام همام اقدام فرهنگی بوده؛ لذا با استفاده از توانمندی‌های فرهیختگان حوزه و دانشگاه تحقیق در ابعاد شخصیت امام رضاعلیه و معارف رضوی و معرفی اصحاب و راویان آن حضرت و آنچه به نحوی به ایشان مربوط می‌شود، را وجهه همت ساخته و تأثیف دانشنامه بزرگ امام رضاعلیه را آغاز کرده‌ایم.

پس از تنظیم مدخل‌ها و استناد مداخل به تدریج نگارش مقالات دانشنامه در فرایند تألیف و ارزیابی قرار گرفت. اکنون که جلد دوم دانشنامه امام رضاعلیه توسط گروه مؤلفان دانشنامه تدوین شده و مراحل داوری و نظرارت را طی کرده است، برای تقدیم به پیشگاه اهل علم ارائه می‌گردد. امید است این اقدام ناچیز به پیشگاه حضرت امام هشتم علیه مقدمه‌ای برای بحث‌های علمی آینده و نقدهای عالمانه اهل نظر باشد.

جامعة المصطفى العالمية

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

و بنیاد بین‌المللی، فرهنگی و هنری امام رضاعلیه

تیر ۱۳۹۶

عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحِ الْهَرَوِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنَ عَلَىَّ بْنَ مُوسَى الرَّضَا عَلَيْهِ الْكَفَافُ يَقُولُ رَحْمَ اللَّهِ عَدْدًا أَحْيَا أَمْرًا فَقُلْتُ لَهُ وَكَيْفَ يُحْيِي أَمْرًا؟ قَالَ يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَيُعَلِّمُهَا النَّاسَ فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَا تَبْغُونَا.

عيون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۲، ص ۳۰۷

بنا به فرموده پیامبر اکرم ﷺ در حدیث شریف ثقلین، عترت، همتا، تبیین کننده و شارح کتاب‌اند و لزوم استفاده از آموزه‌های امامان معصوم علیهم السلام به عنوان منبع معرفت بخش در کنار ثقل اکبر تا قیامت قطعی و تردید ناپذیر است.

در این میان، ورود امام رضاعلیه به ایران و حضور آن امام همام به عنوان مرجع فیاض علمی و عملی، تأثیری غیر قابل انکار بر گسترش دانش و معرفت داشته است. مرجعیت علمی و عملی امام و آثار وجودی حضور ایشان در خطه خراسان و به تبع آن سراسر ایران و جهان اقتضا می‌کند جنبه‌های مختلف متاثر از شعاع وجودی ایشان بازکاوی شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

اینک که به برکت تلاش‌های مجاهدانه حضرت امام خمینی شهید و خون‌های پاک شهیدان راه فضیلت، توفیق خدمت به آن آستان مقدس که به تعبیر آن فقید سعید، مرکز ایران است، نصیبیمان شده و چون به تعبیر خلف صالح آن امام راحل، حضرت آیت الله العظمی

سازمان علمی دانشنامه امام رضا ع

الف. هیأت امناء

وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی

آیت الله اعرافی، علی رضا، رئیس جامعه المصطفی علیه السلامالعالمیة

رئیس هیأت مدیره بنیاد بین المللی امام رضا ع

مدیر عامل بنیاد بین المللی امام رضا ع

حجت الاسلام دکتر برجمی، یعقوبعلی، مدیر علمی دانشنامه

حجت الاسلام دکتر عباسی، علی

ب. شورای عالی علمی

آیت الله اعرافی، علیرضا

حجت الاسلام دکتر برجمی، یعقوبعلی «رئیس شورا»

حجت الاسلام دکتر حسینی، سید علی

حجت الاسلام دکتر حیدری، محمدحسن

حجت الاسلام دکتر رضا نژاد، عزالدین

حجت الاسلام رضابی، حسن

حجت الاسلام شاهروdi نظری، حسن

شورای علمی بخش اعلام و اماكن

۱. آقای دکتر باختیانی، محمد؛ عضو شورا

۲. آقای دکتر خضری، سید احمد رضا؛ عضو شورا

۳. آقای دکتر طبری، علی؛ عضو شورا

۴. آقای دکتر موسوی، سید جمال؛ عضو شورا

۵. آقای دکتر واسعی، سید علیرضا؛ عضو شورا و مدیربخش

شورای علمی بخش علوم اسلامی

۱. حجت الاسلام دکتر برجمی، یعقوبعلی؛ عضو شورا و مدیربخش

۲. حجت الاسلام دکتر حسینی، سید علی؛ عضو شورا

۳. حجت الاسلام دکتر حیدری، محمدحسن؛ عضو شورا

۴. حجت الاسلام صادقی فدکی، سید جعفر؛ عضو شورا

۵. حجت الاسلام نیازی، هاشم؛ عضو شورا

شورای علمی بخش کتب و آثار

۱. حجت الاسلام دکتر حیدری، محمد حسن؛ عضو شورا

۲. حجت الاسلام سلطانی، محمد علی؛ عضو شورا

۳. حجت الاسلام صادقی، محسن؛ عضو شورا و مدیر بخش

نوع همکاری	محققان، مؤلفان، ویراستاران و همکاران
پژوهشگر بخش آماده سازی	آقای احمدپور، ناصر
مؤلف	خانم اخلاقی، معصومه
مدیر بخش آماده سازی مقالات، کنترل و مقابله علمی	حجت‌الاسلام اشکیان، مجید
عضو شورای عالی علمی	حجت‌الاسلام اعرافی، علیرضا
مؤلف	خانم امیری، ارینب سادات
مؤلف	خانم امیری، زکیه سادات
طراح بانک اطلاعات سروژه‌ها و سایت	آقای برجی، محسن
مدیر اجرایی و هنری	آقای برجی، مصطفی
مؤلف، عضو شورای عالی علمی و مدیر علمی	حجت‌الاسلام دکتر برجی، یعقوبعلی
مؤلف	حجت‌الاسلام پیامبرپور، سیدرضا
پژوهشگر بخش سروژه‌یابی و پرونده‌های علمی	حجت‌الاسلام توزندجانی، محمود
داور محتوایی مقالات عضو شورای علمی	حجت‌الاسلام حسینی، سید احمد
پژوهشگر بخش آماده سازی مقالات	حجت‌الاسلام حسینی، سید جعفر
پژوهشگر بخش سروژه‌یابی و پرونده علمی	آقای حسینی، سید عباس
مؤلف، داور و عضو شورای عالی علمی	حجت‌الاسلام دکتر حسینی، سید علی
داور و عضو شورای عالی علمی	حجت‌الاسلام دکتر حیدری، محمدحسن
پژوهشگر بخش پرونده‌های علمی	حجت‌الاسلام خادمی، سیدرضا
پژوهشگر بخش مفاهیم	حجت‌الاسلام رحمانی، حسین
مؤلف	حجت‌الاسلام رضایی، مجید
مؤلف	حجت‌الاسلام رضایی اصفهانی، محمد علی
مؤلف	خانم رضایی، طاهره
مؤلف	خانم روحانی، فاطمه
پژوهشگر بخش آماده سازی مقالات	آقای زاهدی، محمدحسن
پژوهشگر بخش آماده سازی مقالات	آقای زاهدی، محمدعلی
پژوهشگر بخش مفاهیم	حجت‌الاسلام زین العابدین، محسن
مؤلف	آقای سجادی، سیدمحمد
مؤلف	حجت‌الاسلام سرآبادانی، غلامرضا
مؤلف و عضو شورای عالی علمی	حجت‌الاسلام سلطانی، محمدعلی
مؤلف	خانم شریعت‌جو، منیره
مؤلف	خانم شریفی، مرضیه
پژوهشگر بخش مفاهیم	آقای شریفی پور، مصطفی
پژوهشگر بخش پرونده‌های علمی	آقای شفیعی، محمد
مؤلف	آقای شمسایی، محمدحسین

سروبر استار	آقای شهدادی، احمد
پژوهشگر بخش سروازه‌یابی و پرونده‌های علمی	حجت‌الاسلام شورگشتی، احمد
پژوهشگر بخش سروازه‌یابی و پرونده‌های علمی	حجت‌الاسلام شورگشتی، مجید
پژوهشگر بخش مفاهیم	آقای شیعی، امیرحسن
مؤلف و عضو شورای علمی بخش مفاهیم	حجت‌الاسلام صادقی فدکی، سید جعفر
مؤلف	حجت‌الاسلام صادقی فدکی، سید عباس
مدیر بخش کتب و آثار و داور محتوایی مقالات	حجت‌الاسلام صادقی، محسن
حروف نگار بخش کتب و آثار	آقای صادقی، مهدی
مؤلف	خانم صالح شریعتی، طاهره سادات
داور محتوایی مقالات	آقای دکتر صفری فروشانی، نعمت‌الله
مؤلف، داور محتوایی مقالات و عضو شورای علمی بخش کتب و آثار	آقای طالعی، عبدالحسین
خطاط عنوان روی جلد	آقای طاوسی، ناصر
پژوهشگر تدوین شیوه‌نامه	آقای طرقی اردکانی، مجید
پژوهشگر بخش مفاهیم	حجت‌الاسلام عسگر یزدی، علی
پژوهشگر بخش مدخل‌یابی و پرونده‌های علمی	آقای علوی، محمد جواد
مؤلف، داور محتوایی مقالات و عضو شورای علمی بخش کتب و آثار	حجت‌الاسلام علیزاده، حسین
مؤلف	آقای دکتر علوی، سید طالب
مؤلف	آقای غفوری، محمد
پژوهشگر بخش مفاهیم	حجت‌الاسلام فاکر میدی، محمد
پژوهشگر بخش سروازه‌یابی و پرونده‌های علمی	حجت‌الاسلام فرخاری، حبیب
پژوهشگر بخش آماده سازی مقالات	آقای فیاض، محمد نجف
مؤلف	حجت‌الاسلام کاظمی، محمد
مؤلف	حجت‌الاسلام کاظمی نجف آبادی، محسن
مؤلف	آقای کمپانی زارع، مهدی
پژوهشگر بخش مفاهیم	حجت‌الاسلام کریمی، علیجان
پژوهشگر بخش مفاهیم	حجت‌الاسلام گلمکانی، رامین
داور محتوایی مقالات	آقای متمنی، تقی
تهییه آثار	آقای مجتبی‌نیا، محمد
پژوهشگر بخش سروازه‌یابی و پرونده علمی	آقای محصلی، عباس
مؤلف و پژوهشگر بخش آماده سازی مقالات	حجت‌الاسلام محمدی، سید محمد
پژوهشگر بخش سروازه‌یابی و پرونده علمی	آقای محمدی، محمد
پژوهشگر بخش سروازه‌یابی و پرونده علمی	آقای محمدی‌فر، محسن
پژوهشگر بخش مفاهیم	حجت‌الاسلام محیطی، علی
مؤلف	حجت‌الاسلام مختاری، علی

پژوهشگر بخش سروازه‌یابی و پرونده علمی	حجت‌الاسلام مرتضوی، سید محمود
مؤلف	حجت‌الاسلام مشکانی، عباسعلی
مؤلف	خانم مقدسی، زهرا
داور محتوایی مقالات	حجت‌الاسلام مهدوی راد، محمد علی
حسابدار	خانم مهدوی، مرضیه
پژوهشگر بخش سروازه‌یابی و پرونده علمی	آقای موحدی، محمدجواد
طراح جلد	آقای موسی‌زاده، سید حسن
حروفنگار بخش کتب و آثار	آقای موسوی، سید محمد
مدیر تدوین مقالات و پژوهشگر بخش مفاهیم	آقای میرحیدری، سید مهدی
مؤلف	حجت‌الاسلام میرمحمدی، سیدکمال الدین
مؤلف و پژوهشگر بخش آماده‌سازی مقالات	حجت‌الاسلام دکتر ناطقی، حیات‌الله
مؤلف	حجت‌الاسلام نجفی، سید محمد
مؤلف و پژوهشگر بخش مفاهیم	حجت‌الاسلام نصوروی، محمدرضا
عضو شورای عالی علمی	حجت‌الاسلام نظری شاهروdi، حسن
داور محتوایی مقالات و عضو شورای علمی بخش مفاهیم	حجت‌الاسلام نیازی، هاشم
مؤلف و مدیر بخش اعلام و اماکن	آقای دکتر واسعی، سیدعلیرضا
پژوهشگر بخش مفاهیم	حجت‌الاسلام دکتر واشیان، عباسعلی
مؤلف	حجت‌الاسلام دکتر وحدتی شبیری، سید حسن
مؤلف	حجت‌الاسلام وحدتی شبیری، سید محمدرضا
پژوهشگر بخش آماده‌سازی مقالات	حجت‌الاسلام هاشمی (صدر)، سید احمد
مؤلف	حجت‌الاسلام یغمایی، ابوالفضل
حروف نگار بخش کتب و آثار	آقای یوسفی، محمد

نشانه‌ها و اختصارات

ج	جلد	/	جدا کننده سال، مصوع در اشعار، نام سوره و شماره آن
ص	صفحه	*	جدا کننده آیات متولی
م	میلادی	«)	نشانه آیات قرآنی و احادیث
ش	شمسی	(	نشانه آیات قرآن، سال و زمان وفات اشخاص، نام
ق	قمری	-	دیگر کتاب در کتابشناسی، توضیح واژه‌ها
همان	همان اثر در ارجاع مکرر	-	فاصله میان سال‌ها، توالی صفحات در پاورقی، جمله
ق.م.	قبل از میلاد	معترضه	برای ارجاع درون‌منتهی و بروون‌منتهی

قدردانی و سپاسگزاری

- بنیاد بین المللی فرهنگی وهنری امام رضا علیه السلام
- کتابخانه جامع جامعه العلوم
- کتابخانه دائرة المعارف بزرگ اسلامی
- کتابخانه دائرة المعارف امام صادق علیه السلام
- کتابخانه مؤسسه احیای طب طبیعی
- کتابخانه مجتمع آموزش عالی امام خمینی
- کتابخانه مجلس شورای اسلامی
- کتابخانه ملی ایران
- پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی
- مجتمع آموزش عالی فقه
- مرکز دائرة المعارف قرآن
- مؤسسه کتابخانه و موزه ملی ملک
- جامعه المصطفی علیه السلام العالمية
- پژوهشگاه بین المللی المصطفی علیه السلام
- از آن‌جا که فراهم شدن بخش عمده مأخذ و منابع دانشنامه، مرهون فرهنگ‌دوستی و عنایات خاص مدیران کتابخانه‌ها، رؤسای سازمان‌های علمی- فرهنگی دولتی و خصوصی و داخلی و خارجی بوده، شایسته است به‌منظور قدردانی و سپاسگزاری از کسانی که پیوسته با گشاده‌رویی محققان این دانشنامه را در تکمیل منابع یاری داده‌اند، نام برخی از آنان در اینجا ذکر شود.
- کتابخانه آستان قدس رضوی
- کتابخانه تحصصی اهل بیت علیهم السلام آستان قدس
- کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی
- کتابخانه بنیاد دائرة المعارف اسلامی
- کتابخانه تحصصی تاریخ اسلام و ایران
- کتابخانه تحصصی فقه و حقوق
- کتابخانه تحصصی امام رضا علیه السلام

مدخل‌های جلد دوم

استغفار	احمد بن موسی بن سعد
استمنا	احمد بن مهدی بن صدقه رقی
استنجا	احمد بن نجم
استهزا ← مسخره کردن	احمد بن نضر خزار جعفی
اسحاق بن آدم اشعری	احمد بن هارون
اسحاق بن ابراهیم خضینی	احمد بن یوسف تیمی
اسحاق بن جعفر علیہ السلام	اخلاص
اسحاق بن حماد بن زید	اخلاص - سوره
اسحاق بن راهویه	اخلاق
اسحاق بن صباح	ادب
اسحاق بن محمد جعفری	ادریس علیہ السلام
اسحاق بن موسی عباسی	ادریس بن ادریس بن عبدالله
اسحاق بن موسی الكاظم علیہ السلام	ادریس بن زید قمی
اسحاق صاحب الحيتان	ادریس بن عیسیٰ اشعری قمی
اسرا - سوره	ادریس بن یزید
اسرار اهل بیت علیهم السلام	ادریس بن یقطین
اسراف	اذان و اقامه
اسرافیل	اذن
اسلام	اذیت
اسماء و صفات الهی	اراده
اسماعیل علیہ السلام	ارتداد
اسماعیل بن ابراهیم	ارث
اسماعیل بن ابی الحسن	الارشاد فی معرفة حجج الله علی العباد - کتاب
اسماعیل بن ابی سمال	ازدواج
اسماعیل بن بزیع	اسارت
اسماعیل بن جابر بن یزید جعفی	اسب
اسماعیل بن سعد اشعری	استبرا
اسماعیل بن عباد قصری	استحاصه
اسماعیل بن عیسیٰ	استخاره
اسماعیل بن قتبیه	استسقا ← نماز باران
اسماعیل بن محمد علوی	استطاعت

امام رضا عليه السلام و ایران - کتاب	اسماعیل بن مهران
امام علی بن موسی الرضا عليه السلام - کتاب	اسماعیل بن موسی بن جعفر عليهما السلام
امام علی بن ایطالب عليهما السلام	اسماعیل بن همام
امام حسن بن علی مجتبی عليهما السلام	اسماعیل خراسانی
امام حسین بن علی عليهما السلام	اسماعیل بن یوشع ← اسماعیل بن بزیع
امام علی بن حسین عليهما السلام	اسناد موقوفات آستان قدس رضوی در هرات
امام محمد بن علی عليهما السلام	اشجع بن عمرو سُلمی
امام جعفر بن محمد عليهما السلام	اشعث بن حاتم
امام موسی بن جعفر عليهما السلام	اضطرار
امام علی بن موسی الرضا عليهما السلام	اطاعت
امام محمد بن علی عليهما السلام	اطعام
امام علی بن محمد عليهما السلام	اعتكاف
امام حسن بن علی عسکری عليهما السلام	اعراف - سوره
امام مهدی عليهما السلام	اعسار
الامام علی الرضا عليهما السلام قیادة الامه و ولایة العهد - کتاب	اعلی - سوره
الامام علی الرضا عليهما السلام و رسالته فی الطب - کتاب	اعلام الهدایة، الامام علی بن موسی الرضا عليهما السلام - کتاب
الامام المهدی فی احادیث الامام الرضا عليهما السلام - کتاب	اعیان الشیعة
امام یگانه دوران - کتاب	افلح بن یزید
امانت	اقتصاد
امت	اقرار
الأمثال و الحكم المستخرجة من كلمات الإمام الرضا عليهما السلام - کتاب	الاغ
كتاب	الهام
امر به معروف به نهی از منکر	ام احمد
ام کلثوم	امامت
ام البنین	الامامة و التبصرة من الحيرة - کتاب
امیة بن علی قیسی	امام رضا عليهما السلام - کتاب
امیر بن علی	امام رضا عليهما السلام اسوة صراط مستقیم - کتاب
انار	امام رضا عليهما السلام زندگی - کتاب
انبیا - سوره	امام رضا عليهما السلام به روایت اهل سنت - کتاب
انتظار	الامام الرضا عليهما السلام بین نصوص الرسالة وسلطنة الرأى والقبيلة - کتاب
انجیر	الامام الرضا عليهما السلام، تاریخ و دراسة - کتاب
انجیل	امام رضا عليهما السلام در آثار دانشمندان اهل سنت - کتاب

مقدمه

اولیاء الله	انسان - سوره
اولین مسلمانان	انسان کامل
اہل بیت علیہ السلام	اصف
اہل کتاب	انعام - سوره
اهواز	انفاق
ایذہ	انفال
ایلا	انفطار - سوره
ایمان	انقلاب اسلامی در آستان قدس رضوی
ایوب علیہ السلام	انگشت
ایوب بن یقطین	انگور
	الأنوار الوضية فی العقاید الرضویة - کتاب